

*Микола Дубина, доктор філологічних наук, професор,
президент Академії наук вищої освіти України*

ЩЕ ОДИН РІК ТРУДОВОЇ НАПРУГИ...

За роки свого функціонування Академія наук вищої освіти України (до 2002 р. академія була в складі АН ВШ України, але через “старання” групи заангажованих людей змушена була створити нову установу, не гублячи зв’язку з традиціями АН ВШУ) здобула і доброї слави і має багато успіхів. Збагатилась вона досвідом, розширилась громада науковців. Маємо значні досягнення як у навчально-педагогічній, так і в науковій практиці. Сотні підручників, посібників, монографій подарували наші вчені середній і вищій школі, а народному господарству, науці і культурі – ряд відкриттів, десятки патентів, свідоцтв, завершених наукових досліджень. Логічно, що така діяльність Академії здобула заслужене визнання в Україні і за її межами. І є за що.

Можна було б пишатися хоча б тим, що саме члени Академії вперше в світі побудували полігон опорних ліній електропередач і баштових споруд, що зробило його національним надбанням; наші вчені-геофізики розробили нову технологію геофізичного моніторингу, спрямованого на ефективні пошуки нафти, газу, золота, срібла та алмазів, знайшли величезні запаси чорного золота в шельфах Чорного моря і в Лисичанську.

Аграрії передали в народне господарство 30 сортів гречки, 3 сорти овочевих і баштанних культур, 11 сортів картоплі. Далеко за межами України люди споживають “Бальзам Комендаря”, картоплю академіка В.Г. Влоха та академіка В.М. Положенця. У далекій Америці читають книги академіків С.К. Рудика, О.І. Зінченка. Селекцією виведення нових сортів зернових і овочевих культур славиться академік М.Н. Кирик, а “енциклопедистом вирощування овочевих, зокрема огородніх культур” можна назвати академіка О.С. Болотських.

Йде добра слава і про Героя України, вченого Д.О. Мельничука, академіків П.Г. Копитка, В.І. Шемавьова, З.М. Грицаєнко. До речі, вона

не тільки плідний вчений. Вона й організатор науки в Україні, віце-президент АН ВО України.

Біологи, вчені ветеринарної медицини, зокрема академік В.П. Литвин, розробили біологічні і протимікробні препарати.

А хіба можна переоцінити дослідження вчених-медиків з патогенезу раптової смерті, новітні технології безкровних втручань при операції на відкритому серці та інші не менш важливі дослідження, запатентовані в ряді зарубіжних країн. Слід відзначити таку працю, як “Клініко-патогенетичні особливості та терапія змішаних інфекційних хвороб” (акад. М.А. Андрейчин), у якій автор констатував, що основним етіологічним чинником первинного раку печінки лишаються віруси НВУ і НСУ.

Успішна боротьба з цими інфекціями має посприяти істотному зменшенню захворюваності на первинний рак печінки.

В Україні створено й впроваджено в практику сучасні способи ранньої діагностики морфофункціонального стану опікової рани, диференційної діагностики гострих і хронічних запальних захворювань шкіри, нирок, суглобів. Ця робота узагальнена в праці “Вивчення механізмів регуляції запально-репаративних ранових процесів та їх оптимізація при термічних і механічних ушкодженнях” (акад. Є.Ф. Баринів).

Академіки О.О. Біляєва, О.Ю. Циганенко запропонували нові способи лікування внутрішньочеревних абсцесів, детоксикації організму, лікування перитоніту.

Акад. М.О. Дудченко в праці “Розробка нових методів діагностики і лікування хронічних дерматозів та інфекцій, що передаються статевим шляхом” розповідає про нові методи лікування хворих на ранній сифіліс бензатинбензилпеніциліном у комбінації з доксицикліном, з використанням комплексу лікувально-профілактичних заходів боротьби із сифілісом, з урахуванням сучасних особливостей

ЩЕ ОДИН РІК ТРУДОВОЇ НАПРУГИ...

захворювання й факторів віку, що впливають на його перебіг.

Акад. О.К. Загорулько розробив вітчизняні лікарські засоби Сузакрин, Сукризан, Сукрим для профілактики та лікування в разі дистрес-синдрому гострого легеневого ураження недоношених новороджених дітей та хронічних неспецифічних захворювань легень. Цій темі присвячено працю “Впровадження у практику охорони здоров’я України методу замісної сурфактантної терапії та морфофункціональна оцінка його ефективності”.

На кафедрі, яку очолює акад. І.С. Зозуля, розроблено нові та вдосконалено існуючі діагностичні критерії ішемічного інсульту, спричиненого оклюзивно-стенотичними ураженнями сонних артерій, що базуються на даних сучасних методів обстеження. Встановлено, що найбільший ефект дає оперативне лікування хворих якраз у ранні строки виникнення ішемічного інсульту (гострий період), зумовленого оклюзивно-стенотичними ураженнями сонних артерій.

Акад. Т.Д. Никула вивчив гемодинамічні метаболічні і нейровегетативні зміни в разі есенціальної та нефрогелної артеріальної гіпертензії й упровадив у практику “Спосіб прогнозування динаміки атеросклеротичного процесу у хворих на ішемічну хворобу серця” та “Спосіб прогнозування перебігу хронічної ниркової недостатності”.

Академіки Р.Г. Процюк та І.Г. Ільницький удосконалили режим антимікобактеріальної терапії хворих на туберкульоз легень.

Академіки В.І. Цимбалюк та С.К. Євтушенко запропонували нові методи лікування хворих з дегенеративними і запальними ураженнями нервової системи за допомогою нейрогенних стовбурових клітин, розробили вітчизняні електростимуляційні системи для імплантації, які мають переваги над закордонними і показали високу ефективність у хворих із спастичністю та больовим синдромом.

Уперше у світі виконали пересадження ембріональної мозкової тканини хворим на дитячий церебральний параліч, з апалічним синдромом, вивчено механізм дії ембріональної тканини.

Хіміки передали електронній промисловості високочутливі фотополімерізуючі композиції.

Так, акад. В.С. Волошин вперше здійснив теоретичне узагальнення закономірностей електродних процесів, що протікають в умовах адсорбції органічних речовин: розробив способи цілеспрямованого синтезу інгібіторів, в тому числі

каталітичні та інгібовані тампонажні розчини електролітів (ІТРЕ).

Вперше вирішив велику наукову проблему – захист матеріалів від корозії, що має важливе господарське значення.

Акад. Б.І. Байрачний розробив електроліти отримання каталітичних покриттів Fe, Co-Fe, Ni-Ag, Ni-Sn для знешкодження викидів чадного газу навколишнє середовище. В рамках міждержавних наукових планів з республікою Індія виконував проект, присвячений дослідженню ресурсних випробувань в тропіках антикорозійних покриттів.

Акад. М.С. Слободяник встановив основні особливості хімічного синтезу вихідного полікристалічного матеріалу та визначив оптимальні умови одержання з нього високоякісної оксидної поліфункціональної кераміки складу $La_4Ti_3(Sc,Nb)O_{14}$.

Акад. В.В. Нечипорчук запропонував математичну модель процесу електрохімічного розчинення металів з урахуванням присутності сольової плівки, що базується на зміні ступеня покриття оксидом поверхні електроду в процесі електролізу та концентрації іонів як на поверхні електроду, так і в дифузійному шарі. Знайдено умови появи автоколивань.

Провів експериментальні дослідження впливу поверхнево-активної речовини, електролітів, водорозчинних полімерів на процеси аграгативної та седиментаційної стійкості суспензій природних мінералів та синтетичних порошків; розрахував енергетичні характеристики парної міжчастинної взаємодії в мікро- та нанодисперсних системах; встановив критерій стійкості дисперсної фази у водних суспензіях.

Учені-фізики і астрономи брали участь у введенні в експлуатацію в Словаччині 100-сантиметрового телескопу. Вперше в науці отримали фундаментальні закономірності, що описують релаксацію запорошеної плазми, провели дослідження структурної досконалості штучних монокристалів алмазу.

У галузі біоелектроніки розроблено спосіб діагностики, що особливо важливо, при лікуванні ракових клітин.

Вчені-механіки передали металургам конструкції електрод отримувача дугових сталеплавильних печей; систему дистанційного управління натискними струмопідводячими кільцями електродів крупногабаритних рудотермічних печей.

А вчені Відділення морських наук подарували народному господарству багатоцільові телекеровані підводнотехнічні нежилі комплекси та принципово нові технології виконання різноманітних підводних робіт.

ЩЕ ОДИН РІК ТРУДОВОЇ НАПРУГИ...

Не можна не сказати і про успіхи військових фахівців. Крім суто військових завдань, вони виконали дуже важливий комплекс робіт з конверсійних напрямів.

Є значні успіхи вчених суспільствознавців. Так, основна увага вчених-літературознавців в останніх роках приділялась вивченню “білих плям” в літературному процесі. Йде мова і про етнологію, фольклористику, літературу давню – княжої доби, класицистичну, періоду Просвітництва, Руїни, епохи Відродження, національно-визвольних змагань і тривалого часу сталінського розпинательства. Українська література, її становлення й тенденції розвитку – взагалі суцільна “біла пляма”: все проситься перегляду, все потребує розумних і працьовитих людей.

Ніяк не впорались зі справами про матірню мову вчені-лінгвісти. П’ята колона в Україні і далі нахабно розхитує мовний човен. Вигадали на угоду Москві “регіональні” мови. На жаль, суворого наголосу про еміграцію в Україні ще не сказано на урядовому рівні. А дарма. Яка б країна терпіла такий шабас, який твориться нині в Севастополі, Харкові, Донецьку, Луганську та інших містах?

Невже Україна, її тубільна нація і зараз не скажуть відверто і відкрито: люди живуть за найвищим законом – Конституцією. Ніхто не має права її порушувати! Ті, що приїхали в Україну, мають підлягати її законам!

У Франції наприкінці XVIII століття шість мільйонів французів із двадцяти п’яти мільйонів не знали французької і приблизно стільки ж нефранцузів не могли розмовляти французькою мовою. У прикордонних департаментах більшість населення розмовляло німецькою, іспанською або ж італійською. Вирішальним стало XIX століття: військова повинність (обов’язкова з 1886 року), розвинена освіта і поширення французької книжки, журналів, газет, державні чиновники, які мусили вживати мову держави, – все це сприяло утвердженню французької мови в усіх сферах суспільного життя, на всій території країни. Це сконсолідувало суспільство і сприяло економічному й духовному розвою Франції. То чому б цей досвід не перейняли українцям?

Цікаві доробки є і вчених правознавців, істориків, філософів, зокрема в академіків В.І. Андрейцева, М.І. Панчука, В.І. Курила, Ю.М. Мальвіна, С.М. Клапчука, В.П. Ляхоцького, В.І. Шакуна, М.В. Попова та ін.

Одне слово, вчені вузів, об’єднані Академією наук вищої освіти України, дали країні значну кількість винаходів, патентів, важливих рекомендацій, книг, посібників тощо. А поряд з

цим, учили південних корейців та італійців енергозбереженню, китайських фахівців плавити і розливати нові марки сталі і чавуну, брали участь у розробці нових літальних апаратів, читали лекції в країнах Європи й Азії.

І все це, замітьте, зроблено за ті мізерні кошти, що їх виділяє держава на наукову роботу. А ви знаєте, які ці кошти!

Як відомо, за встановленим законом цифра ця 1,7 % ВВП, та наука в цілому отримує ледь більше 0,3 %. Скажу конкретніше: річний бюджет, наприклад, НАН України складає сумарний бюджет двох українських футбольних клубів – “Динамо” і “Шахтаря”. Таке фінансування означає приблизно 2 тисячі доларів на рік на одного вченого. Цього вистачає хіба на злиденну зарплатню й поганеньке утримання приміщень. Про сучасне експериментальне устаткування, матеріали, передплату закордонних часописів і монографій при таких грошах, як правило, просто не йдеться. Для порівняння – Росія сьогодні витрачає на одного свого вченого 8 тисяч доларів на рік, Китай – 20 тисяч, Бразилія – 48 тисяч, США – 200 тисяч.

Тому не випадковим є колосальний вплив науковців за кордон. За неточними даними Україну за роки незалежності лишило понад 4 тисячі докторів наук. А відомо, що на підготовку вченого найвищої кваліфікації держава витрачає не менше 1 мільйона доларів (сюди входить не лише вартість навчання у ВНЗ й аспірантурі, а й вартість мінімальної наукової інфраструктури, без якої вчений не може сформуватися). Звідси державі треба берегти науковий потенціал, бо без нього не буде дива Японії, Південної Кореї чи Таїланду, США та ін.

А звідси постає надто пекуча на наш час проблема: де твориться наука – чи в НАН чи в лабораторіях вузів? За кордоном це питання розв’язане однозначно. В Англії, наприклад, Британська Національна академія існує як консультативний центр. Таке ж і з Лондонським королівським товариством, а в той час основними осередками науки тут є Кембріджський і Оксфордський університети; є Національна академія наук США і водночас основними осередками науки є численні університети та технологічні інститути, наприклад: Гарвардський, Ратгерський, Хьюстонський та ін. Коли говорять про відкриття чи наукові звернення, то не називають Академію, а саме ці навчальні заклади.

Таке і у Франції. У ній є цілий ряд академій (академія хірургії, академія медицини, сільськогосподарська, ветеринарна академія), та все ж основний обсяг фундаментальних досліджень і тут припадає на сектор вищої школи.

ЩЕ ОДИН РІК ТРУДОВОЇ НАПРУГИ...

То чи не час і в Україні впровадити реформу в науці? Чи й далі будемо пропагувати соціалістичний спосіб структури організації науки? Я розумію, що ми десятки років схилялися і далі схиляємося перед певними ідолами в науці. Так робилось при радянській системі. Так дехто хоче продовжити це і зараз. А де брати кошти і пускати їх на вітер? Чому шановні аксакали, які нічого нині не вносять в скарбницю науки, отримують від держави наукові пошлини значної суми. За що? За звучні імена? І де брати ті кошти злиденній казні України? А в той час, очевидно, розуміючи стан речей, урядові установи України і президент в тому числі й далі продовжують нехтувати світовим досвідом, де наука, що фінансується державою, в основному зосереджена навколо вузів. І це в передових країнах зроблено не випадково, оскільки вузівська наука найбільш пристосована до умов ринкової економіки. Це зумовлено такими причинами: вузівська наука виконується невеликими колективами і здатна охопити широке коло наукових питань. Крім того, у вузівській науці бере участь молодь – студенти і аспіранти, які дуже схильні до нових ідей. І останнє: наука у вузах продукує не тільки науковий чи технічний результат, а одночасно є основою освіти нації, що супроводжує цей результат.

Щоб зрушити українську науку з місця треба кардинально реформувати її, не так як кілька разів робив вигляд колишній президент Л. Кучма.

Наукова громадськість вузів України схвально сприйняла пропозицію створити при нинішньому Президенту групу вчених з метою впровадити засади реформування науки в Україні. Дай боже! Щоб влада повернулася до науки обличчям.

Слід впровадити послідовну науково-технічну політику України, її пріоритети і створення державних органів з її реалізації, як це, наприклад, зробили США. Україна теж в основному прийняла таку концепцію. Та якщо говорити про виконання прийнятих рішень з цього питання, то за рівнем “невиконаності” в Україні її можна занести в Книгу рекордів Гіннеса.

Повторюю: мусить бути державне визначення наукових пріоритетів, бо гамузом, все нині дослідити не можна.

Ще про важливу одну справу: про підручники. Попередній міністр МОНу Станіслав Миколайович в одному з своїх інтерв'ю абсолютно слушно зазначив, що досі ледве не мільйонними тиражами видавалися збірники зі співів і поради з футболу. Учителі столиці, учні і батьки дивом дивувалися, навіщо видавати такі дорогі підручники, які ледь не обтягнуті шкірою. Кому потрібні підручники в так званому

подарунковому виконанні? Та за ці гроші можна було б видавати величезні тиражі цілком пристойних і таких потрібних дітям підручників для всієї України? А автура? І тут не все гаразд. Чому не доручити готувати підручники для шкіл і ВНЗ академікам АН ВО України, а відтак піднімати престиж цієї установи? Хто краще знає шкільну і студентську аудиторію, а відтак і їх запити та можливості? Це мусили б знати чиновники МОНу.

За останні роки розмова про зростання асигнувань на науку означала підвищення зарплат і накладних витрат. Є багато вузівських лабораторій, які отримали за ці роки нуль асигнувань. То про які результати чи безперервність освіти, наближення до європейського рівня можна говорити, коли розтравлено, зачинено дитячі садочки, дошкільним вихованням охоплені тільки 35% малюків у містах, і 19% – по селах. Коли сільська середня школа кинута напризволяще, тисячі дітей не відвідують її – і не тільки тому, що 247 тисяч проживає за межами пішохідної доступності, а й через елементарну бідність і недоглянутість.

Очевидно настав час розділити Міністерство освіти і науки України на Міністерство вищої освіти і науки та Міністерство середньої освіти. Хай кожне займається справами конкретно...

І ще: коли вливаємося в науково-освітній простір Європи, то треба реформувати систему наукових ступенів – стосовно існуючої там градації. Але при цьому добре “почистити” ВАК з тим, щоб поновити його репутацію. Це змогла зробити навіть Молдова, а ми тримаємося за контрпродуктивну псевдотрадицію, адже всім зрозуміло, що нинішні доктори і кандидати, м'яко кажучи, не зовсім те, що було до 91-го року.

Чи не час зупинити комерціалізацію ВНЗ. Є вузи, в яких нікому читати лекції, проводити семінари: набрано надто слабкий, “отбросний” контингент, який лише за гроші хоче отримати диплом. То що чекає від такого типу т.з. студентів Україна?

І водночас треба звернути увагу на комерційну науку, на затребуваність результатів наукових досліджень виробничими інституціями. У сучасній, точніше соціалістичній організації науки такого місця для комерційної науки не має. Просто розвивати нині науку – той період уже пройшов. Треба зацікавити суспільство, виробничу сферу конкретними здобутками, результатами, технологіями. І ці результати, технології, патенти повинні бути закуплені в автора, (повторюю: закуплені) і повинні обов'язково впроваджуватись у виробництво – повинні давати державі

ЩЕ ОДИН РІК ТРУДОВОЇ НАПРУГИ...

економічний ефект, прибуток. То чи не час, як уже звучало в пресі, вирішити і всіляко підтримувати в Україні комерційний сектор науки у формі розвиненої індустрії наукомісних високих технологій. Така постановка потягне за собою інші сектори науки і буде гарантом їх успіхів.

Може й справді варто в системі певних міністерств створити Комітет науки і технологій, передавши йому керівництво цією комерційною наукою.

Справедливо на сторінках “Зеркало недели” ставилося питання про “комплексикацію вузів певного профілю”.

Не можна не підтримати цієї вистражданої ВНЗ істини.

Очевидно слід надати АН ВО України, як організаційній базі, статус державної, зобов’язавши її визначати пріоритетні наукові

напрями та проведення наукової експертизи. За своїм потенціалом, досвідом її членів та організаційними можливостями АН ВО України в змозі успішно виконати такі завдання. У зв’язку з цим зміниться і призначення нинішньої НАН України. За нею залишаться тільки ті інститути й наукові центри, пов’язані з гуманітарно-соціальними та фундаментальними ділянками науки (історія, мовознавство, “чисті” математика, фізика та астрономія, мистецтвознавство, археологія, філософія тощо). Тобто пропонується зняти з НАНУ невластиву їй функцію “головного ідеолога та законодавця мод” у сфері науково-містких комерційних технологій.

Усе це, на наше глибоке переконання, дасть бажаний результат, пожвавить усю науку України і, ясно, вузівську науку передусім.

Стаття надійшла до редакції 02.04.2010

“П”ятнадцять обов’язків при методичному вивченні, необхідних для вчених, якщо вірно, що вони шукають істину і що ними керують шляхи істини.

- 1. Досліджувати науку в цілому і вважати, що нічого не зробив адже ще децю залишається, що треба зробити.*
- 2. Звертатися до досвіду і брати його в якості схожості.*
- 3. Йти від відомого до невідомого аналогічно.*
- 4. Діяти за допомогою аналізу і синтезу.*
- 5. Не думати, що природа обмежена відомими нам засобами*
- 6. Зводити до простих рушійні сили у всякій механіці – матеріальної або соціальної.*
- 7. Приєднуватися до досвідченої істини, приймати тільки ту істину, яка підтверджена досвідом.*
- 8. Йти до згоди з природою.*
- 9. Остерігатися помилок, що стали упередженнями, не були взяті за принципи.*
- 10. Спостерігати речі, які ми хочемо пізнати, а не уявляти їх.*
- 11. Уникати, як би зловживання словами, яких не розуміють, не було прийнято за міркування.*
- 12. Забути те, чому ми навчилися, повернути ваші ідеї до їх витоків і виконати знову шлях людського пізнання.*
- 13. Вважати, що все зв’язано в системі всесвіту і що між частинами його існує єдність.*
- 14. Розраховувати на єдність системи.*
- 15. Використовувати розбіжності, так як доведено, що неможливо їх знищити”.*

*Фур’є Шарль
французький утопічний соціаліст*

